

Тут педагог може широко використовувати масові форми і методи пропаганди естетичної цінності природи і необхідності її охорони. Це лекції, бесіди, розповіді, пояснення, читацькі конференції. Дієві і прийоми виховання на прикладі, заохочення. У колективі легко і традиційно організуються змагання і конкурси, виставки, художні гуртки, вечори і свята, присвячені турботі про природу. Викладачі виступають при цьому як консультанти і порадики. Приклад педагогів активно впливає на свідомість і поведінку студентів, на їх відношення до природи і один до одного.

Доречні рекомендації режиму ігор і відпочинку серед природи, ознайомлення студентів з правилами промислової діяльності і догляду за природою, законодавством. На бесіди можна запрошувати художників, поетів, письменників, риболовів, мисливців, лісничих, юристів і т.п.

Досягнення високого рівня розвитку відносин до природи і один до одного допомагає задоволенню інтересів студентів. Знаходячи виховні функції, відповідальне відношення до природи, турбота студентів про заощадження її краси, увага один до одного підіймаються на високий ступінь. Це створює якнайкращі умови для вирішення задач всебічного гармонійного розвитку особистості в процесі взаємодії з природним середовищем.

Стихійно така мораль сформуватися не може, її формування слід розпочинати ще в дитячому садку, в родині, а далі - в школі, училищах різного освітнього спрямування та вищих навчальних закладах. Кожен учень і студент повинен проникнутися повагою до природи, середовища, в якому йому жити й творити. І тут основною фігурою повинен бути вчитель-наставник. Від якості підготовки вчителів і фахівців різних професій залежатиме рівень культури й моралі майбутніх поколінь, а отже, і їхнє ставлення до природи, ресурсів безцінних надбань людського суспільства.

Література:

1. Павленко И.Г. Формирование экологической культуры младших школьников средствами искусства: Дис. канд. пед. наук: 13.00.01. – Луганськ, 2002. – 218 с.
2. Радченко Т. Нетрадиційні форми екологічної освіти і виховання // Рідна школа. - 1999. - №5. - с. 75.
3. Реймерс Н.Ф. Охрана природы и окружающей человека среды: Словарь-справочник. - М.: Просвещение, 1992. - 320 с.
4. Рерих Н.К. О Вечном...: Книга о воспитании. - М.: Политиздат, 1991. - 461с.

УДК 371.057

Борисенко Л.Л.

ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ СТИЛІВ СТУДЕНТІВ ЯК ШЛЯХ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ У ВНЗ.

У статті розглядаються психолого-дидактичні умови формування індивідуальних навчальних стилів студентів (ІНСС); запропоновано трансферно-інверсійну моделі оптимізації ІНСС як механізму позитивного впливу на формування раціональних навчальних стилів студентів та розвитку особистості.

Вищі заклади освіти покликані не лише надавати професійні знання студентам, а ще й (що більш важливо) створювати умови для гармонійного розвитку особистості, її інтелектуального та творчого потенціалу, її соціально-психологічної адаптації до швидкозмінного середовища, які б забезпечували її конкурентні переваги у майбутній професійній діяльності.

Навчальна діяльність є одним з основних видів діяльності людини, яка спрямовується на саморозвиток її особистості за допомогою опанування знань, різноманітних способів пізнавальних та предметних дій. Для студентів учіння є вагомим складником навчально-професійної діяльності і відіграє провідну роль у їхньому

психічному розвитку. Саме тому ефективне виконання цієї діяльності забезпечує студенту і особистісне зростання, і закладає підвалини майбутнього професійного досвіду. Необхідність цього впливає з вирішенням майбутніми фахівцями важливих соціально-економічних проблем в державі, вирішенням нестандартних завдань в змінних умовах життєдіяльності.

Тривалий час основним завданням вищої школи було озброєння студентів фундаментальними професійними знаннями. Проблема підвищення ефективності навчання розв'язувалась, в основному, у аспекті покращення його змісту та вдосконалення викладацької діяльності. На жаль, недостатня увага приділялась навчанню студентів раціонально організовувати та здійснювати власну навчально-пізнавальну діяльність, що створювало умови стихійного формування індивідуальних способів реалізації учіння. Остання обставина призводила до становлення у студентів деструктивних, неефективних навчальних стилів.

Актуальність проблеми підвищення ефективності засвоєння знань студентами та наукової організації їх діяльності визначила напрямки нашого дослідження: визначити психолого-дидактичні умови формування індивідуальних навчальних стилів студентів, які б сприяли розвитку у студентів творчого мислення, самоефективності у навчанні, навичок та вмінь застосовувати набуті знання на практиці.

Для позначення індивідуальних відмінностей виконання навчальної діяльності суб'єкта навчання було введено поняття "індивідуальний навчальний стиль студента" (ІНСС), зміст якого розуміється як система індивідуально-своєрідних способів засвоєння інформації у навчальній діяльності. У більш широкому розумінні ІНСС є притаманним даному суб'єкту стійкий спосіб взаємодії зі своїм освітнім оточенням [7, 14]. Саме в навчальному стилі проявляється узгодженість особистісних властивостей особи, що навчається (внутрішні умови) та вимог діяльності навчання (зовнішні умови).

Проблема формування ІНСС знаходить своє відображення у психолого-педагогічних наукових дослідженнях про індивідуальний стиль діяльності (ІСД). Проблема ІСД розглядалась у різних аспектах та напрямках. У вітчизняній науці ця проблема досліджувалась з точки зору діяльнісного підходу в наукових працях Климова Є.О., Мерліна В.С., Толочка В.А., Щукіна М.Р., Хохліної О.С., Семиченко В.А. [5; 6; 8; 10].

Для навчальної діяльності проблема ІСД – це питання про те, яким чином для суб'єктів діяльності (студентів) з індивідуально-психологічними особливостями, уміннями, досвідом можливе успішне засвоєння об'єму навчального матеріалу, який постійно зростає, і як найбільш повно розкрити їхні потенційні можливості.

Аналіз основної суперечності сучасної системи освіти свідчить, що існує протиріччя між швидким темпом приросту знань у сучасному світі та обмеженими можливостями їх засвоєння індивідом. Це примушує педагогічну теорію рухатись від абсолютного освітнього ідеалу (всебічно розвиненої особистості) у напрямку до нового ідеалу – максимальному розвитку здібностей людини до саморегуляції (або самоосвіти) [9, 142]. Досягти нового ідеалу освіти - це значить, навчити "вчитися"; навчити розуміти, думати, аналізувати, порівнювати, вдало приймати рішення; використовувати оптимальні способи, прийоми учіння, тобто сформувані ефективні, продуктивні ІНСС.

На думку російської дослідниці Н.В.Басової у процесі навчання слід "...надати людині, що вступає до активного життя, певний обсяг знань та сформувані вміння певної якості. А це означає, що необхідно переосмислити цільові завдання навчання: орієнтацію на знання та їх застосування повинна замінити орієнтація на спосіб отримання знань та формування вмінь, розвиток особистості" [3, 394]. Таким чином, у навчальному процесі поряд із передачею знань все більшого значення набуває розвиток необхідних умінь, здатність своєчасно і в повному обсязі використовувати здобуті знання. Такий підхід часто називають ефективним, націленим на результат навчанням. Чітка орієнтація вивчення кожної дисципліни на результат, вироблення студентом умінь відповідного

рівня, формування системи навичок стає одним із ключових завдань навчального процесу [9, 53].

У зв'язку з цим виникає потреба розробки таких педагогічних умов, які б сприяли формуванню у студентів раціональних, ефективних стилів навчання, а також компенсували негативні прояви деструктивних ІНСС. У процесі психолого-педагогічної підготовки у Київському національному університеті імені Вадима Гетьмана ми виявили передумови ефективного впливу на формування у студентів раціональних, ефективних стилів навчання, а також корекції негативних проявів деструктивних ІНСС.

Впродовж 2005-2007 років ми провели дослідження особливостей індивідуальної навчально-пізнавальної діяльності студентів та їх стилів учіння. Це надало можливість з'ясувати структурні елементи та етапи трансферно-інверсійної моделі оптимізації ІНСС як механізму позитивного впливу на формування раціональних навчальних стилів студентів [2, с. 6-14]. Запропонована модель містить декілька етапів:

орієнтовно-цільовий етап, який полягає у виявленні індивідуально-психологічних особливостей особистості студента: та розробки цілевих інваріантних програм організації індивідуального процесу учіння;

діагностуючий етап, що передбачає діагностику (самодіагностику) необхідних умінь для здійснення процесу учіння: параметрів, рівнів самоорганізації та саморегуляції у процесі навчання;

управлінсько-корегуючий етап, який передбачає своєчасну корекцію деструктивних способів, прийомів учіння;

мотиваційно-орієнтуючий етап, який передбачає виявлення реально діючих мотивів учіння та формування позитивної мотивації навчання;

результативний етап моделі призначений фіксувати результати всієї сукупності різноманітних дій та операцій, досягнутих на попередніх етапах моделі.

Реалізація трансферно-інверсійної моделі оптимізації ІНСС була можлива за наступних психолого-дидактичних умов.

1. Використання суб'єкт-суб'єктної форми педагогічної взаємодії у процесі викладання психолого-педагогічних дисциплін. Як зазначають науковці С.О. Сисоєва, В.А. Семиченко розвиток умінь, навичок, творчого мислення можливий лише на основі особистого суб'єктного досвіду оцінки власної діяльності [10; 11]. Тому установка на формування ефективних ІНСС вимагає педагогічного діалогу на принципах педагогіки співробітництва. Визначальними рисами її є: переведення того, хто навчається, із об'єкта педагогічного впливу до суб'єкта співробітництва, співтворчості. Педагогіка співробітництва вільна від стереотипів, є такою, що допускає тільки доброзичливу, розвивальну критику, передбачає взаємодію учасників педагогічного процесу, що заснована на глибинному міжособистісному розумінні. Щоб стати творчою особистістю, викладачу необхідно постійно оцінювати вплив своїх дій на інших учасників освітнього середовища та активно шукати можливостей професійного зростання.

У своєму дослідженні ми спиралися на висновки вчених про особливості педагогічної взаємодії у ВНЗ. Можна сказати, що все більшого визнання набуває демократичний стиль педагогічного спілкування в порівнянні з авторитарним. У зв'язку з приєднанням системи вищої освіти України до європейського освітнього простору у навчально-виховному процесі відбуваються суттєві зміни: перенесення акцентів з викладання на учіння, засвоєння знань студентами, визнання їх суб'єктами педагогічної взаємодії.

В основу такої взаємодії покладено визнання індивідуальності, самобутності й самоцінності кожного студента, розвитку його особистості не як "колективного суб'єкта", а передусім як індивіда, наділеного своїм неповторним суб'єктивним досвідом, тобто досвідом життєдіяльності, набутим до навчання у ВНЗ в конкретних умовах сім'ї, загальноосвітньої школи тощо. Як підкреслює С.О. Сисоєва, основними характерними рисами суб'єкта є активність, свідомий і самосвідомий характер цієї активності,

унікальність. Як суб'єкт пізнавальної діяльності особистість характеризується знаннями та вміннями, що пов'язані з оперуванням специфічними знаковими системами, здатністю до прийняття нестандартних рішень [10, 60].

Стосовно формування творчої особистості цінним моментом суб'єкт-суб'єктних стосунків є не розподіл аудиторії на тих, хто навчає, та тих, хто навчається, а взаємодія рівноправних партнерів, які шукають оптимальні варіанти розв'язання освітніх завдань. Як підкреслює В.А. Семиченко, при реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії кожна людина виступає як мета, а не як засіб досягнення будь-яких цілей, зокрема освітніх. Це такі принципи: визнання особистісного підходу у навчанні, що створює сприятливі умови для всебічного розвитку особистості того, хто навчається; визнання студента повноправним учасником навчального процесу; цілеспрямоване формування у студентів мотивації самовдосконалення; чітке визначення викладачем цілей, завдань, змісту, прийомів і способів навчання; формування навичок і вмінь самонавчання, озброєння їх ефективними технологіями вдосконалення позитивних особистісних якостей і подолання негативних; максимальне сприяння розвитку розумових здібностей студентів, зокрема критичного і творчого мислення; орієнтація на позитивні якості особистості студента, сприйняття його таким, яким він є, повага його особистості тощо [11, 47].

Зміст суб'єкт-суб'єктних стосунків визначає такі їх прояви в ВНЗ: 1) суб'єктами взаємодії є особистість студента та особистість викладача, які перебувають у постійному розвитку; 2) педагогічний процес має співтворчий характер; 3) відбувається можливість постійної суб'єктивної новизни й оригінальності процесу й результату; 4) творча діяльність суб'єктів навчально-виховного процесу обмежена часом [12, 17].

Отже, технологія суб'єкт-суб'єктної взаємодії є універсальною та прийнятною у викладанні різних дисциплін на різних ступінях навчання. Ця навчальна технологія дозволяє ефективно впливати як на розвиток особистості студента, так і формувати їх навчальні стилі ІНСС.

2. Створення інноваційно-рефлексивного середовища. Реалізація інноваційно-рефлексивного середовища в педагогічному процесі має відбуватися за такими принципами: у розумовій діяльності – створення проблемних ситуацій, у практичній діяльності – не конкуренція, а кооперація учасників педагогічного процесу, у спілкуванні – доступність свого досвіду та доброзичливе, емпатійне ставлення до студентів та колег [4; 10; 11;].

Організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії передбачає формування в її учасників навичок рефлексивної оцінно-сислової саморегуляції діяльності, зумовлює розробку і впровадження відповідних методів і форм освітньої практики інноваційно-творчої спрямованості. На базі вивчення наукових праць і власного досвіду роботи ми дійшли висновку, що для успішного функціонування суб'єктів навчальної діяльності і педагогічної взаємодії необхідно створити відповідне навчальне середовище.

У контексті нашого дослідження під інноваційно-рефлексивним середовищем будемо розуміти безпосереднє навчальне оточення студентів, в якому відбувається їх пізнавальна діяльність, формуються особистісні, професійні здібності, а також оптимальні способи організації власної діяльності. З урахуванням викладених вище точок зору ми дійшли висновку, що створення інноваційно-рефлексивного середовища у ВНЗ передбачає внесення в навчальний процес об'єктивних і суб'єктивних інноваційних змін, які сприяють формуванню особистості студентів, забезпечуючи їх інтелектуально-предметну й особистісну рефлексію, а також стимулюючи розвиток їх суб'єктності.

3. Інформаційно-методичне забезпечення активізації навчальної діяльності студентів.

Як вказує О.Аксьонова, методичні прийоми навчання ефективні тільки тоді, коли вони обґрунтовані психологічно, тобто коли вони продиктовані не тільки змістом навчального матеріалу, а й психологічними закономірностями навчання [1, 527].

Будь-яке навчання, у яких би формах воно не здійснювалось, завжди є необхідною й неодмінною умовою формування та розвитку інтелекту. Розвиток інтелектуальних здібностей, в свою чергу, впливає на розвиток стилів учіння. Як вважають психологи, необхідно дещо зменшити (де це можливо) обсяг конкретної засвоєваної інформації та більше уваги приділяти з'ясуванню фундаментальних наукових принципів, основоположних ідей, розвитку творчого мислення студентів.

Знання, здобуті як висновок з названих наукових ідей та принципів, постійно вчать аналітичній діяльності, породжують здатність до узагальнення. При цьому студент отримує не тільки інформацію, тобто знання, а й поняття про пізнавальні структури, які реалізують процес пізнання, і готовність застосувати їх на практиці.

Процес засвоєння є ефективнішим, коли знання закономірно пов'язані між собою, є частиною певної системи. У цьому разі обсяг матеріалу стає меншою перешкодою для засвоєння. Оперування знаннями у різних ситуаціях закріплює їх у пам'яті набагато краще, ніж заучування. При цьому, чим абстрактнішою є інформація, тим вищого рівня наукового і творчого мислення вона потребує для повноцінного усвідомлення та засвоєння.

Вирішальною умовою повноцінного засвоєння понять є здатність студента вільно переходити на різні рівні застосування усвідомлених понять, тобто здатність рухатися від абстрактного мислення до конкретної дії. Дуже важливо, щоб навички та знання, які має здобути студент, відповідали ієрархії його інтересів.

Основа процесу формування навичок - систематичні вправи. Вони відрізняються від простого повторення передовсім прагненням студента поліпшити якість їх виконання, самоконтролем та обліком досягнутого на попередніх етапах, поступовим підвищенням складності відповідно до результатів, точно визначеним часом виконання, який не може бути ні дуже малим (тоді вправа не діє корисно), ні дуже великим (тоді розвивається втома і можуть порушуватися вже встановлені психологічні зв'язки).

Бажаний розподіл студентів на групи відповідно до їхньої підготовки та інтересів. Для зовнішнього спонукання та мотивації можна використати принцип змагання, пам'ятаючи, що заохочування завжди є ефективнішим, ніж покарання. Активність учнів має бути пов'язана з розв'язанням розумових завдань, самостійним опрацюванням матеріалу, самостійними пошуками відповідей.

Використання в процесі навчання різних органів чуттів підвищує його ефективність. Основна вимога до навчання полягає в тому, щоб навички, що формуються, за своєю психологічною структурою відповідали реальним трудовим навичкам. Психологи довели, що засвоюються тільки ті знання, які використовуються та закріплюються у свідомості. А розум - це добре організована свідомість.

Відповідно до вимог сучасної психолого-педагогічної науки викладач повинен знати інтереси студента, а навчання будувати на тому, щоб корисне знання було цікавим. При цьому відбір змісту та методів навчання впливає на його мотиваційний бік, а він, у свою чергу, - на розумову сферу.

Основною формою реалізації трансферно-інверсійної моделі оптимізації ІНСС були практичні заняття з курсу "Психологія діяльності та навчальний менеджмент". Зазначена навчальна дисципліна має на меті навчити студентів ефективно управляти власною навчальною діяльністю, спираючись на знання про психологічні особливості її суб'єктів, а також психологічні засади її реалізації. Для організації навчання створювались спеціальні умови.

Паралельно зі спеціально організованим навчанням відбувались тренінгові заняття, спрямовані на вдосконалення «стильової» поведінки осіб-носіїв певного індивідуального навчального стилю та розвиток властивостей особистості, що детермінують цей процес.

Впровадження у процесі формувального експерименту запропонованої нами моделі доводить, що результати у експериментальній групі помітно різняться від результатів контрольної групи. Рівень зрушень у виокремлених структурних компонентах ІНСС –

представників різних підгруп був різний. До таких компонентів ми віднесли: рівень самоефективності студента у навчанні, який відображає систему внутрішніх умов стилю; рівень самоорганізації, який відображає процесуальну складову стилю; рівень мотивації досягнення успіху у навчанні; рівень професійної спрямованості. Найбільшого розквіту набули домінуючі навчальні переваги, які є підґрунтям розвитку відповідних ІНСС, у разі, коли учіння студентів відбувалось в умовах спеціально організованого навчання та коли в процесі відвідування тренінгових занять у них формували відповідну стильову поведінку та розвивали певні властивості особистості. Кількісні показники, що характеризують зазначені процеси, показують, що розвиток індивідуальних навчальних стилів студентів відбувається повніше в спеціально організованих дидактичних умовах, тобто, дія зовнішніх чинників виконує детермінуючу роль. Але в умовах активізації внутрішніх чинників (додаткова психологічна робота, спрямована на розвиток відповідних властивостей особистості та стильової поведінки) детермінуюча роль діяльності значно посилюється.

Все сказане вище дає підстави вважати, що цілі нашого дослідження були досягнуті. Ми розробили трансферно-інверсійну модель оптимізації ІНСС як механізму позитивного впливу на формування раціональних навчальних стилів студентів і розвиток особистості. Запропонована модель дозволяє підвищити ефективність професійного навчання студентів, що забезпечує підготовку до виконання майбутньої професійної діяльності.

Література

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економічних дисциплін: Навч. посіб. К.: КНЕУ, 2006. – 708 с.
2. Борисенко Л. Л. Трансферно-інверсійна модель оптимізації індивідуальних навчальних стилів студентів вищих навчальних закладів. Зб. наук. праць "Педагогічний процес": теорія і практика. Київ, вип.1, 2007.- С.6-14.
3. Басова Н.В. Педагогика и практическая психология.- Ростов на Дону: "Феникс", 2000.- 416 с.
4. Загвязинский В.И. Теория обучения: Современная интерпретация: Учеб.пос. - М.:Изд. центр "Академия", 2001.- 192 с.
5. Интегральное исследование индивидуальности: стиль деятельности и общения: Межвузовский сборник научных трудов./ отв. ред. Б.А.Вяткин. Пермь: НГПИ.1991. – 128с.
6. Климов Е.А. Основы психологии: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 1997. – 295с.
7. Копейна Н.С. Стиль учебной деятельности как средство обеспечения учебной успешности студентов/ Проблемы повышения успеваемости и снижения отсева студентов. Л.: ЛГУ, 1983. – 145 с.
8. Мерлин В.С. Очерк интегрального исследования индивидуальности. М.: Педагогика, 1986. – 247 с.
9. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебное пособие для студ. пед. вузов / Под ред. Е.С. Полат. – М.: Академия, 2001. – 271с.
10. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті./ За редакцією проф. С.О.Сисоєвої. – К.: ВПОЛ, 2001. – 502 с.
11. Семиченко В.А.Психологія педагогічної діяльності: навч. посіб. – К.:Вища шк,.., 2004. – 335 с.
12. Якунин В.А. Психология управления учебно-познавательной деятельностью студентов: Учебное пособие. – Л.: ЛГУ, 1986. – 43 с.